

Jose Miguel Barandiaran, euskal gizartea eta kultura

Ixone Fernandez de Labastida

Jose Miguel Barandiaran, la sociedad vasca y la cultura

Una de las facetas más estudiadas de José Miguel de Barandiaran es la de antropólogo. Sin embargo, con el paso del tiempo y a la luz del contexto histórico en el que desarrolló su obra, Barandiaran podría considerarse también como un activista social. Gracias a su particular metodología y a su objeto de estudio, este antropólogo contribuyó tanto a mitigar el discurso sobre la raza procedente de Europa así como a reconstruir los lazos sociales y el sentimiento de identidad cultural compartida en Euskal Herria.

Jose Miguel Barandiaran, la société basque et la culture

Une des caractéristiques les plus étudiées de José Miguel de Barandiaran est celle de l'anthropologue. Pourtant, au fil du temps et compte tenu du contexte historique dans lequel son œuvre a vu le jour, on pourrait également le considérer comme un activiste social. Grâce à sa méthodologie particulière et à son objet d'étude, l'anthropologue non seulement contribua à atténuer le discours sur la race venu d'Europe, mais également à reconstruire les liens sociaux et le sentiment d'identité culturelle partagé au Pays Basque.

Jose Miguel Barandiaran, the basque society and the culture

One of the most studied facets of José Miguel de Barandiaran is that of him as an anthropologist. However, with the passage of time and in light of the historical context in which he developed his work, Barandiaran could also be considered a social activist. Thanks to his particular methodology and its object of study, this anthropologist contributed not only to mitigation of the discourse on the race coming from Europe but also to the reconstruction of social ties and the feeling of shared cultural identity in Euskal Herria.

Nik 10 urte nituelarik Jose Miguel de Barandiaran izena entzun nuen lehendabiziko aldian ETB-ren programa batean. Urte hartan berarekin zenbait elkarrizketa emititu ziren bere heriotza izan zela eta. Berak eta Roge Blascok, “Doctor Livingston supongo” programarekin, antropologiaren munduan murgiltzera bultzatu ninduten. Ondorioz, Barandiaran, niretzat, bizitzan zehar denok ezagutzen dugun irudi ikoniko horietako bat izan da. Horregatik benetan harro sentitzen naiz ekintza oroigarri honetan parte hartzeaz. Nork esango zidan niri duela 25 urte!

Hala ere, aitortu behar dizuet ni ez naizela Jose Miguel Barandiaranen bizitza eta lanean pertsona ikasia. Horretan Ander Manterola, Josemartin Apalategi edo urrunegi joan gabe, hemengo mahaikideak ditugu. Baina Barandiaranen lana ezinbestekoa izan zen nire doktorego tesia justifikatzeko eta testuinguruan jartzeko. Honako honek Arabako mendi komunitatea eta bertan garatzen den abeltzain jarduera batetaz dihardu, zaldi abeltzaintzaz, alegia. Barandiaranek nire tesira egindako benetako ekarpena, ordea, askoz estrategikoagoa izan zen. Bere lanaren berrikuspenarekin “euskal kultura” kontzeptuaren barneko porrotaz ohartu nintzen. Baita nola lurralde honetako antropologia, euskal gizartea eta kultura errealitatearen ikuspen partziala transmitituz, haustura hori elikatuz joan den ere.

Konturatuko zinetenez, nik proposatzen dudana Jose Miguel de Barandiaran bera ulertzea da, baina biok partekatzen dugun disziplina berean oinarrituz: gizarte antropologia, alegia. Honekin batera “euskal kultura” kontzeptua argitzea eta pertsonaiaren giza ingurua ulertaraztea espero dut ere.

Oinarri bezala planteatzen dudana hipotesi orokorra, Barandiaranek garai hartako (XIX. mendearen bukaeran eta XX.aren lehenengo erdialdean) gizartea eta euskal kultura ikasteaz gain, hura neurri handi batean eraikitzen ere lagundu zuela da.

Aurrekoari jarraikiz, hauek lirake Jose Miguel Barandiaranek garaiko gizarteari egindako ekarpen nagusiak:

- Europatik zetorren jarrera arrazista leuntzen lagundu zuen. Garai hartan ohikoak ziren arrazan oinarritutako diskurtso zientifiko eta politikoak Europa testuinguruan, eta hauek ere eragina izan zuten Euskal Herriko garapen zientifikoan.
- Euskal gizartearen barneko harremanak berregiten eta talde nortasun sentimendua aktibatzen lagundu zuen, hau lortzeko momentu historiko zailenatariko batean (liberalismoaren ezarpena, modernizazioa, gerra zibila, sistema politiko diktatoriala, e.a.), hain zuzen ere.

Ondoren bi hipotesiak garatuko dira.

Lehenbiziko ekarpena:

Arazaren uztarriaren gainditzea Euskal Herriari buruzko diskurtsoan.

“Arrazaren uztarria” kontzeptuarekin zenbait zientziek arrazaren inguruan egin dituzten ikerketen muga teoriko eta epistemologikoari egin nahi diot erreferentzia. XVIII. mendeko hausnarketa genotipiko eta fenotipikoen ondorioz, arrazen sailkapenaren inguruko hipotesi ugari agertu ziren. Arthur de Gobineau (1816-1882) europar arrazismoaren sortzailea izan zela uste da munduko arrazen sailkapena hark proposatutako hiru kategoriei jarraituz egin delarik: kaukasikoa, negroidea eta mongoloidea. Ez dugu ahaztu behar ere Gobineau-ren teoriaren aburuz, arraza zuriak, besteein konparatuta, adimen handiagoa eta moraltasun nahiz oreka emozional gehiago zeukala. Gainera arraza beltza animalia erreinutik hurbilago omen zegoen, moralitate txikia zuen eta emozionalki ezegonkorra zen. Laburbilduz, europar garapen zientifikoa (antropologia fisikoa barne) “arrazak” kontzeptuarekin oso lotuta zegoen garai hartan. Geroke gertaera historikoek demostratu zuten arrazari buruzko diskurtso hau gainditzeke egoteaz gain, interes politiko eta sozialak justifikatzeko ere balio izan zuela.

Euskal Herriko garapen zientifikoa ez zen gertatu Europako ideia hauetatik kanpo, kontrakoa pentsatzea inozentea izango litzateke. XIX-XX. mende hasierako euskal zientifiko gehienek (historiagileak, biologoak, antropologoak) Europan ikasi zuten, horregatik arrazari buruzko kezka hauek ezagutzen zituzten.

Gure esparrura begiratzuz, euskal antropologia zientzia bezala 1918. urtean sortu zen. Urte hartan Eusko Ikaskuntzaren lehenengo kongresua ospatu zen Oñatin. Ondorioz, 3 urte geroago (1921), Eusko Folklore Elkarteak sortu zen. Barandiaranen hitzetan:

“... con el fin de investigar el saber popular vasco y estudiar los problemas psicológicos y de historia cultural que susciten las informaciones y las encuestas que se abrirán sin duda en adelante” (Barandiaran, 1921:4).

Alabaina, Barandiaranek, baita beste antropologo askok ere (Aguirre Baztan, 1993; Apalategi, 1981, 1987; Azkona, 1987; del Valle, 1981; Fernandez de Labastida, 2013; Fernandez de Larrinoa, 2002; Zulaika, 1996), data hori baino lehenago euskal ohituraren, bizimoduaren, sinesmenaren eta hizkuntzaren inguruko idazkiak ekoiztu zirela azaltzen dute. Teoria ezberdinak daude “lehenbiziko berri etnografikoen garaia” edo “euskal antropologiaren sistematizazioaren aurrealdia” delakoaren sorrera garaia irriburuz. Edozein kasutan, denek onartzen dute 1918a baino lehenago, euskal kulturaren inguruko ahozko nahiz idatzizko deskripzioak bazirela.

Euskal antropologiaren aurrekari hauen produkzio testuingurua ezin da ahaztu. Are gehiago, testuinguru soziokulturalaren ondorioz lan horiek hartutako norabideak, geroago, Euskal Herriko antropologia diziplinak erakutsitako joera eta ikuspegia baldintzatu zuen baita ere (Zulaika, 1996).

Euskal kulturaren inguruko lehen berri etnografikoak XVIII. mendearen amaieran eta XIX. mendea izan ziren. Garaiko gizartearen egoera hurrengo bi fenomenoenga-

tik zegoen baldintzatuta: 1) Modernizazio prozesuaren ondorioz bizitako Erregimen Zaharraren krisialdia eta 2) Erromantizismo europarraren etorrera Euskal Herrira.

Hiru Gerra Karlista eta gero, XIX. mendea, zalantzarik gabe, erabakigarria izan zen Euskal Herriko errealtate soziopolitikorako. Horren ondorioz, liberalismoa guztiz ezarri zen, hiri testuinguruetan bereziki, honek aldaketa soziala, politikoa, ekonomikoa eta kulturala eragin zuen. Erregimen Zaharraren krisialdi testuinguru horretan lan literarioak, ahozkoak barne (bertsolaritza, kontaerak,...), ugaritu egin ziren. Euskal nortasuna narratzea zeukaten helburu, eta horretarako tradizioak, herri kirolak, mendi zaletasuna, jaiak, eta euskara deskribatzen zituzten (Aguirre Baztan, 1993:223). Beraz, testuinguruak eraginda, Euskal kulturari buruzko deskripzio hauek guztiek zentzu folkloriko handia hartu zuten. Egile aipagarrien artean, Jose Ignacio Iztueta, Jose Maria Goizueta eta Jose Antonio Moguel ditugu. Haien lanek, "euskal gu"-a eraikitzen lagundu zuten, hura bizimodu tradizionalan finkatu zutelarik.

Bestalde, aipatutako testuinguru historikoaren bigarren elementuak, Erromantizismo europarrak ere, antropologiaren sistematizazio faseak hartutako norabidea guztiz baldintzatu zuen.

XVIII-XIX. mendeetan erromantizismoa delako mugimendu kultural, artistiko eta filosofikoa sortzen da Europan. Mugimendu honek ezereen aurretik sentimenduak jartzen zituen, eta emozioa sortzeko nahian herritarrei hurbildu zen ahozko produkzioa jasotzeko asmoarekin; ipuinak, kontaerak, esaerak eta poesia (bertsolaritza). Belen Altunaren aburuz:

"Erromantizismoaren ezaugarri funtsezkoa atzera begiratzea da, nazioaren iragana goraipatzeko pasartean bila aritzea... Helburu honetarako asmatu egin zen formularik aproposena, hizkuntza, tradizioa eta herri-espiritua modu koherentean elkarjotzea zen" (Altuna 2003:152).

Hau dela eta, paisaia herrikoia eta toki exotikoak interes puntuak izan ziren artista, bidaia eta pentsalari hauentzat. Kultura bitxiak, misterioak eta fantastikoak lehen-tasuna hartu zuten eta horrez gero, Euskal Herriak interesa piztu zuen garai hartako pentsatzaile europarren artean. Hala nola, Guillermo de Humboldt, Michel Francisque, Antoine D'Abbadie, Victor Hugo eta Wentworth Webster izan ziren Euskal Herria bisitatu zuten intelektualak.

Barandiaranek garaiko euskal gizartera egindako bigarren ekarpena zein izan zen ulertzeko, bada esaten ari garenaren inguruan argibide bat egiteko momentua. Euskal Herriko zonalde guztiak ez ziren Europako Erromantiko hauen interesekoak izan, soilik haien paisaia exotiko eta mistiko definizioarekin bat zetozenak: Atlantiar isurialdeko kostaldea eta mendi testuinguruak, alegia. Lurraldearen ikuspegi partzial honek, "euskal kultura" kontzeptuaren definizioan eragina izan zuen. Landuko dugun hurrengo hipotesiak, hain zuzen ere, kontzeptu honen hausturaz dihardu.

Aurreko arazoa oso argi agertzen zaigu Humboldt-en *Diario del Viaje Vasco* (1922 eta 1923) lanean. Intelektual erromantiko prusiar honek 1801. urtean Euskal Herrira

egindako bidaiaren ondorioa da lan hau eta gero, Telesforo de Aranzadik erdarara itzuli zuen. Humboldt euskal atlantiar isurialdean geratu zen eta hau kasualitatea ez zela izan argi geratzen da bere egunerokoan. Bertan jasotzen duen bezala, halaberharrez pare bat egun eman behar izan zituen Gasteizen, Gipuzkoako mendebaldetik Bizkaira igarotzerakoan. Bertako paisaiaren inguruko inpresioak honela jaso zituen:

“De Vitoria por Villa Real y Ochandiano. Hasta allí camino desagradable, región llana o colinas y montes pelados. Ochandiano el primer pueblo en el Señorío. Después de Ochandiano se hace la región mejor y poco después bellísima” (Humboldt 1922: 655).

Lurraldearen inguruko ikuspegian ez-ezik, euskal kulturaren bestelako elementu osagarrien definizioan ere izan zuen eragina erromantizismo europarrak. Zentzu honetan, bidaria “fisionomia nazional” (Humboldt, 1923:207) batez mintzatzen da eta hau, Euskal Herriko atlantiar isurialdeko baserri ingurunetan aurkitu zuen.

Erromantizismo europarrak Euskal Herrian izan zuen presentziaz mintzatzea ezin bestekoa egiten zaigu, gure hipotesiaren arabera, hark eragin handia izan baitzuen tokiko garapen zientifikoan ere. Konkretuki Telesforo Aranzadik, euskal antropologiaren sortzailea eta Barandiaranen aholkularia izan zena, erromantizismoaren ideia asko bere egin zituen (Humboldten lana erderara itzultzeko interesak erakusten duenez). Dударik gabe, Aranzadik zientifikoki garatutako Humboldten kontzepturik aipagarriena lehen aipatutako “euskal fisionomia nazionala”-rena izan zen, geroago antropologoak “euskal gizakia” bezala aztertuko zuena.

XIX. mendeko garapen hiritarraren eta industrialaren ondorioz, euskal burgesia liberala sortu zen. Fenomeno honen eragin kulturala baserri testuinguruetako folkloreakiko mesprezua izan zen. Testuinguru eta momentu horretan eman zen, hain zuzen ere, euskal arraza eta kulturaren jatorriaren inguruko ikasketen garapena, Aranzadi bezalako zientzialarien eskutik. Baina halako gaia, bestelako zientzialari europarrek ere izan zuten aztergai, hala nola, Retzius, Broca, Collignon eta D’Abbadie (Zulaika, 1996:51). Esan bezala, lan guzti hauek “fisionomia nazional”-a ideia-aren garapen zientifikoa suposatzen zuten.

Dударik gabe, Telesforo Aranzadiren ekoizpen zientifikoa eta konkretuki “euskal gizakiaren” inguruan egindako ikerketa oso garrantzitsua izan zen. Baina bere ikasle aipagarriena izan zena, Jose Miguel Barandiaran, laster ohartu zen nolabait planteamendu teoriko hauen mugaz. Ondorioz, “euskal arraza”-ren inguruko ikasketak “euskal kultura”-ren ikasketengatik ordezkatu zituen. Modernizazio prozesuaren ondorioz, euskal kultura delakoa galtze arriskuan zegoela uste zuen eta lehentasun handia hartu zuen berarentzat horren inguruko informazioa jasotzea. Helburu berri honen ondorioz bere ikergai antropologikoa birplanteatu zuen eta horrekin batera arrazari buruzko diskurtsoa arindu. Hau da, Barandiaranen benetako kezka mekanizismoak bizimodu tradizionalen sortutako galera izan zen eta horren ondorioz, bere lehentasuna bizimodu horiek etnografikoki jasotzea eta beste batzuek ere (Etniker taldeak, alegia) berdinean egitea izan zen (Barandiaran 1969: 55).

Ikergaiaren berformulazio honen ondorioz, “euskal arraza” delako kontzeptuak garrantzia galdu eta “euskal etnia” delakoagatik ordezkatu zuen Barandiaranek:

“Euskal Herria, etxe, senide edo herri talde baten tankeran, ageri zaiku. Talde horretan, ikusten denez, gizaki berezi batzuk sortzen dira edo eta beste lurraldeetan baino ugariago azaltzen dira- aurpegiz, buruz eta odolez, batez ere, nabari direnak- arteko senak sorteraziak: talde hori beraz azkazi (leinu, kasta) bat dugu. Azkazia ez ezik, **ethnia** (*nik azpimarratutakoa*) baita ere. Baditu Euskal Herriak bere lur eta eskualdeak; bere bizikerak- abeltzaintza, arrantza, nekazaritza, olagintza, e.a.-; bere elkargoak- etxe, auzo, herri-: bere ohikunde eta legeak; bere hizkuntza eta esaerak; gizabidean bere heziera darabilan eraen eta egitamua.

Heziera honek, ordea, ba ditu bere aurrezteak, lehen haroetan –bakoitza bere mailan- sortuak. Hauen muintan ikusten ditugu gaurkoaren erroak” (Barandiaran 1972: 9-10).

Aurreko definizioan ikusi daitekeenez, ezaugarri fisiko komun batzuk konpartitzeaz gain, euskaldunak, lehenik eta behin, komunitate kultural bat da, kultura, hizkuntza eta talde psikologia berbera konpartitzen duena (Bonte; Izard 1996: 258) eta horren ondorioz, euskal etnia bezala identifikatu daitekeena.

Beraz, kontua ez da Barandiaranek euskaldunok ezaugarri fisiko propioak edo konposaketa genetiko antzekoa zutela sinesten ez zuenik, baizik eta berarentzat, halako diskurtsoek eta analisek garrantzia zientifikoa galdu zutela. Antropologia eta testuinguru soziopolitikoaren arteko harremana ukatu gabe, posizionamendu honi esker, euskal antropologia ez zen diskurtso politiko arrazistentzako aitzakia izan Europako beste tokietan bezala. Guzti honengatik, Barandiaranek antropologia diziplina arrazaren uztarriaz libratzeaz gain, euskal gizarte osoa askatu zuen nolabait.

Bigarren ekarpena:

Erlazio sozialen berregitea eta nortasun partekatuaren erreaktibazioa.

Jose Miguel Barandiaran baino lehenago ez zen egon euskal kultura Euskal Herriko mediterranean isurialdean aztergai izan zuen zientzialaririk. Are gehiago, jakin-min etnografikoak zituzten arabarrek ere uste zuten ezinezkoa zela euskal kulturaren aztarnak euren eskualdean ikertzea. Baina esan bezala, Barandiaranek, haren galdetegi etnografikoari esker eta lurraldean zehar sortutako Etniker taldeei esker, lan handia egin zuen esparru honetan. Askotan ere, bertako etnografoen mundu ikuskeraren alaketarekin hasten zena.

Nire tesia prestatzen ari nintzenean Arabako etnografo aipagarri bati elkarrizketa egin nion. Hark, hurrengo pasadizoa kontatu zidan. Gasteizko apaiztegian ikasten zegoela Ataungo beste seminarista batekin zegoen gela berean eta berari esker Barandiaranekin kontaktuan jartzeko aukera izan zuen grina etnografiko handia baitzuen. Ba-

randiaranekin egin zituen lehenengo lanak arkeologikoak izan ziren batez ere, Arabako Mendialdean eta Trebiñon kokatuak. Baina Barandiaranek laster konbentzitu nahi izan zuen arkeologian ez-ezik etnografian ere aritzeko. Haren helburua bizirik ziharduten euskal ohituren bilaketa aktiboa sustatzea zen. Etnografo gazteak, ordea, ez zuen argi ikusi proposamena eta zera esan zion Barandiarani “*Aquí... (Arabako eta bereziki, Mendialdeko zonaldean eta Trebiñon) del mundo vasco ya no hay nada*”. Erantzun horrek asko harritu zuen Barandiaran eta, oker zegoela esanez, haren galdetegi etnografikoaren ale bat eman zion ahal zituen herri gehienetan pasatzeko esanez. Modu horretan hasi zen Jose Antonio Gonzalez Salazarren ikerketa etnografiko lan aberatsa.

Barandiaranek arruntzat jotzen zuen arkeologiatik etnografiarako igarotze hau. Arrunta ez-ezik, beharrezkoa ere omen zen. “Lehen euskal gizona” (1934) lanean argi eta garbi azaltzen du: Euskal Herria bere osotasunean ulertzeko ezinbestekoa da bi ezagutza esparruak uztartzea:

“Euskal Herria ezagutzeko, ordea, beronen lehen erroak eta geroztiko ibilaldiak ikasi beharra dugu. Gaurkoa lehengoetan baitago oinharritua, hauen irakaspenez eta indarrez dugu gugaino iritxia” (Barandiaran 1972: 9).

Barandiaranek berak, *Diario de José Miguel de Barandiaran*-en bertan, berak beza-la Gasteizko seminarioan ikasitako beste ikaskiderekin izandako topaketa zientifiko hauen berri ematen du ere. Hein handi batean, Barandiaran, euskal kulturarenganako zirrara etnografikoa zuten garaiko gazte askorentzat aholkulari eta pertsona aditua bilakatu zen. Gainera, erbestea eta gero, euskal kulturarekiko interesa zuten pertsonen mobilizazio lan hau areagotu zen, horren ondorioz, Etniker taldeak sortu ziren. Ander Manterolaren aburuz, Etniker kontzeptua, “es un término que significa investigación étnica. En nuestro caso es el estudio de la cultura tradicional del pueblo vasco y del proceso de su evolución contemporánea” (Manterola 1994: 124).

1953. urtean erbestetik itzuli zenean, Barandiaran berehala ohartu zen Euskal Herriko aldaketa soziokultural sakonaz. Arrazoi horregatik, tokiko ekoizpen antropologikoa bultzatu behar zela ulertu zuen. Bere ustez ezinbestekoa zen, lehenbailehen, eta modu sistematiko batean, galtzen ari ziren ohiturak eta bizimoduak jasotzea. Horrela Eusko Folklore elkarte, Aranzadi Zientzia Elkarte eta honen barruan Etnologia mintegien sorrera bultzatu zituen. Modu berean 1936. urtean hasitako “*Euskal Herriko Atlas Etnografikoa*” proiektua berreskuratu zen, gerra zibilagatik geldituta egon ondoren.

Atlasaren proiektuak euskal geografiatik sakabanatutako bizimoduak modu sistematiko batean (Barandiaranen galdetegia aplikatuz) jasotzea zuen helburu, hau, euskal kulturarentzat premiazkoa zen eta jende askoren konpromisoa behar zuen:

“Creemos urgente que se lleve a cabo una labor metódica mediante equipos bien formados en la técnica de la investigación etnográfica. Hay que organizar pues en Vasconia rebuscas sistemáticas en forma de sondeos que deberán ser realizadas en localidades situadas en todas las comarcas, hasta tener de cada una

de éstas una monografía que comprenda los temas fundamentales de la vida cultural de sus habitantes” (Etniker 2000: 52).

Helburu honetan inplikaturako etnografo guzti hauen mobilizazioek ezagutza areagotzea eta ekoizpen zientifikoa bultzatzea ez-ezik, Euskal Herriko leku desberdinetako pertsonen arteko harreman sozialak sendotzen lagundu zuen baita ere. Honen ondorioz, komunitate sentimendua eta elkar partekatutako nortasun sentimenduak areagotu ziren. Horrexegatik, hasieran izaera zientifikoa zuen proiektuak, laster gizarte eremuan ere ondorioak ekarri zituen.

Etniker talde probintzialek zenbait bilera egiten zituzten urtean zehar, eta urtean behin, gutxienez, asanblada orokorra egiten zen aurreko talde guztiak elkartzeko. Etniker taldeen filosofia Barandiaranen galdetegia euren eskualdean aplikatzea zen eta ezagunagoak egiten ziren heinean, euskal geografia osoko herri ezberdinetako jende gehiago batzen zen proiektura. Aurrekoaz gain, ikerketa hauen emaitzak Euskal Atlas Etnografikoan publikatzearen ondorioz, ezagutzaren transferentzian laguntzeaz gain, euskal etniaren inguruko diskurtsoaren sozializazioan ere lagundu zuen.

Gure hipotesirako ezinbestekoa den beste kontu bat aipatu beharra dago ere. Atlasaren proiektuak, aurreko guztia sustatzeaz gainera, euskal antropologiak bere sorrera garaitik euskal kulturarekiko erakutsitako haustura gainditzen lagundu zuen baita ere. Muga hauek, euskal kultura modu erredukzionista batean definitzean datza, hura, euskal geografiaren zonalde zehatz batean kokatuz (atlantiar isurialdeko mendi zonaldeak) eta bizimodu eta produkzio ekonomiko zehatz batekin elkartuz (ardien artzaintza).

Barandiaranek ere, bere aurrekariak bezala, euskal etniaren jatorria atlantiar isurialdeko kobazulo eta dolmenetan bazegoela uste zuen. Aitzitik, ez zuen euskal kultura toki honetako bizimoduetara laburtu soilik. Lehenago jasotako euskal etniaren inguruko definizioan ikusi daitekeenez, Barandiaranek dio hau, euskal geografia osotik sakabanatutako toki eta bizimoduak osatzen dutela eta ez bakarrik Iparraldeko mendi zonaldeek.

Barandiaranen lanari esker, ordura arte euskal kulturaren bazterrak bezala definituak izan ziren zonalde geografikoak, Euskal Herriaren definizioan barneratuak izan ziren. Zentzu honetan, partekatutako nortasunaren suspertzea hein handi batean, atlantiar eta mediterranearen isurialdearen arteko harreman sozialak sustatuz lortu zen.

Ondorioak

Teresa del Valleren aburuz, euskal antropologiak euskal kulturaren inguruan ikuspegi estatikoa eta aldebakarrekoa zabaldu du, neurri handi batean, testuinguru historiko eta politikoaren eraginaren ondorioz. Bada ikuspegi antropologiko honen beste ezaugarri bat baita ere: herri kulturari emandako garrantzia (Del Valle, 1981: 131).

Erregimen Zaharreko krisiaren ondorioz Euskal Herrian bizi izandako eraldaketa soziopolitiko eta ekonomikoak, euskal kultura arriskuan jartzen zuela uste izan zuten

Jose Miguel Barandiaran bezalako antropologok. Egoera horren aurrean, haren egin-kizun gorena euskal gizarte tradizionalaren inguruko datuak modu sistematiko batean jasotzea izan zen, makinismoak hura ezabatu baino lehenago. Helburu horrekin, euskal kulturaren aztarnen bila ibili zen eta besteek ere berdin egitea bultzatu zuen, Euskal Herriko zenbait esparru geografikoetan: testuinguru herrikoietan, hain zuzen ere.

Del Vallek aipatzen duenez, aurrekoaren ondorioz errealitatearen klasifikazio di-kotomikoa sortu zen, Euskal Herria, herria Vs hiria, tradizionala Vs. modernoa, abel-tzaintza Vs. industrialia, e.a. bezalako kategorien bitartez sailkatuz. Honen ondorioz, Euskal Herriko errealitate geografiko eta sozialaren esparru bat (industrializatutako hiri testuinguruak) euskal kulturaren definiziotik at geratu zen. Baina aldi berean, Barandia-ranek, euskaldunaren definiziotik at sistematikoki geratu ziren beste errealitate batzuk barneratzea lortu zuen. Euskal Atlas Etnografikoa eta Etniker taldeen sorkuntzari esker, Barandiaranek Euskal Herriko mediterranean isurialdea euskal kulturaren diskurtsoan integratzea sustatu zuen, bi isurialdeen arteko harreman sozialak eta amankomuneko nortasun sentimendua sustatuz.

Barandiaranek ere, garaiko beste antropologo askok bezala, ezagutza etnografikoa aurre-historiarekin osatu zuen. Bera orientabide teoriko eta metodologiko zehatz baten jarraitzailea zen, zeinak kulturaren ikuspegi diakronikoan indar handia jartzen zuen. Aurrekoaren ondorioz, Barandiaranek baserrien, artzain etxolen eta monumentu megalitikoaren arteko harreman kulturala ezarri zuen. Hala eta guztiz ere, oinarri teoriko eta metodologiko bera jarraitzen zuten Europako eta Euskal Herriko beste zientzialari askorentzat ez bezala, arraza ez zen sekula izan berezko ikergai bat Barandiaranentzat. Modu honetan, eta inkontzienteki izan bazen ere, arrazaren inguruko diskurtsoak Euskal Herrian erakusten ari zuen indarra arintzen lagundu zuen Barandiaranek. Hark ere, euskal kulturaren inguruan sare sozialak eta ezagutza komunitateak sortzeko izan zuen gaitasuna kontutan izanik, ezinbestekoa izan zen praktika etnografikoa arrazaren inguruko teoritik aldentzea. Ostera, ondorioak latzak izan zitezkeen.

Aurreko guztiagatik, Barandiaranek antropologiaren esparruan egindako lanaren bitartez, garaiko euskal gizartera zenbait ekarpen garrantzitsu egin zituen ere. Alde batetik, Euskal Herria arrazaren zamatik askatu zuen eta bestaldetik, euskal nortasuna indartzen lagundu zuen euskal gizartean deserrotze handia zegoen momentuan, hain zuzen ere.

BIBLIOGRAFIA

- AGUIRRE BAZTAN, Angel (1993): "La etnografía en el País Vasco" en Lluís Calvo i Calvo (ed.) *Aportacions a la història de L'Antropologia Catalana I Hispànica*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- ALTUNA, Belen. (2003): *Euskaldun fededun*, Alberdania, Irun.
- APALATEGI, Joxemartin. (1981): "Introducción a la historia crítica de la producción oral vasca" en *Éthnica* n°17, Barcelona.
- ___, 1987a *Introducción a la historia oral a través de los kontuzabarrak de la comunidad gipuzkoana de Ataun*, Anthropos, Barcelona.
- ___, 1987b "Estado histórico-actual de la antropología y de la etnografía en Euskal Herria" en *Obitura* n°5. Diputación Foral de Álava, Gasteiz.
- ARANZADI, Telesforo de (1889): *El pueblo euskalduna*, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.
- AZCONA, Jesus (1987): "La Antropología vasca hoy: estado de la cuestión", *Obitura* 5, 22-34.
- BARANDIARAN, Jose Miguel. (1921): *Anuario de Eusko Folklore*, Eusko-Ikaskuntza, Donostia.
- ___, (1969): "Bosquejo de un atlas etnográfico del pueblo vasco. Trabajos preliminares", *Etnología y tradiciones populares*, Diputación Provincial de Zaragoza, Zaragoza, 53-57
- ___, [1972 (1934)]: *Lehen euskal gizona*, Lur, Donostia
- BONTE, Pierre; IZARD, Michael. [1996 (1991)]: *Diccionario de etnología y antropología*, Akal, Barcelona.
- DEL VALLE, Teresa. (1981): "Visión general de la antropología vasca" en *Ethnica* n° 17. Barcelona.
- ETNIKER.(2000). *Atlas etnográfico de vasconia*. Instituto Labayru, Derio.
- FERNANDEZ DE LARRINOA, Kepa. (2002): "Antropologia soziokulturalaren nondik-norakoak Hego Euskal Herrian: euskal kultura iekrtzetik kultura-askotza ikertzerako bideak" en *XV Congreso de Estudios Vascos: zientzia eta kultura, eta sare telematikoak*. Eusko-Ikaskuntza, Donostia.
- FERNANDEZ DE LABASTIDA, Ixone (2013): "Euskal antropologiaren arestiko garaia: euskal nortasunaren oinarriak eraikitzen", *Kobie*, 17, 55-70.
- GOIZUETA, José María de (1851): *Leyendas vascongadas*, F. García Padrós, Madrid.
- HUMBOLDT, Guillermo de (1922): "Diario del Viaje Vasco" en *Revista Internacional de los Estudios Vascos* n° 13. Eusko Ikaskuntza, Donostia.

- , (1923): “Diario del Viaje Vasco” en *Revista Internacional de los Estudios Vascos* n° 14. Eusko ikaskuntza, Donostia.
- IZTUETA, Ignacio de (1824): *Guipuzcoaco dantza gogoangarrien condaira edo historia: beren soñu zar eta itz neurtu edo versoquin: baita berac ongui dantzatzeco iracaste edo instruccioac ere*. Ignacio Ramon Baroja, Donostia.
- , (1847): *Guipuzcoaco provinciaren condaira edo historia : ceñetan jarritzen diraden arguiro beraren asieratic orain-arte dagozquion barri gogoangarriac / eguin eta zucendu cebana Juan Ignacio de Iztueta*, Ignacio Ramon Baroja, Donostia.
- MANTEROLA, Ander (1994): “La escuela vasca de etnología” en Enrique Ayerbe (ed.) *La escuela vasca de etnología*. Ostoa, Lasarte.
- ZULAIKA, Joseba (1996): *Del cromañon al carnaval*, Erein, Donostia.